

Michael J. Sandel:
Mi igazságos... és
mi nem?

18/d

Felülírhatja-e a lojalitás az univerzális erkölcsi elveket?

A legtöbb megvizsgált esetben a szolidaritásból fakadó kötelezettségek inkább kiegészítik a természetes vagy általános emberi kötelezettségeket, nem pedig ütköznek velük. Így azt lehet mondani, hogy ezek az esetek rámutatnak egy olyan tételre, amit a liberális filozófusok örömmel elfogadnak: ha nem sértjük meg mások jogait, teljesíthetjük azt az általános kötelezettségünket, hogy segítsünk másoknak, adott esetben azoknak, akik közel vannak hozzánk – a családtagjainknak vagy polgártársainknak. Nincs azzal semmi baj, ha egy szülő a gyermekét, és nem valaki másét menti meg, feltéve hogy nem gázolja el a másik gyermeket, miközben a sajátját próbálja megmenteni. Hasonlóképpen nincs azzal sem baj, ha egy gazdag ország bőkezű ellátórendszert hoz létre saját állampolgárai számára, feltéve hogy tiszteletben tartja a másutt élő emberek szabadságjogait. A szolidaritásból fakadó kötelezettségeket csak akkor kell elutasítanunk, ha a természetes kötelezettség megsértését eredményezik.

Mivel tartozunk egymásnak?

Am azt láthatjuk, hogy ha az egyén narratíván alapuló koncepciója helyes, a szolidaritásból fakadó kötelezettségek még nagyobb követelményeket is támaszthatnak, mint amit a liberális felfogás elvárna – akár konfliktusba is kerülhetnek a természetes kötelezettségekkel.

Robert E. Lee

Nézzük Robert E. Lee esetét, aki a déliek főparancsnoka volt. A polgárháború előtt Lee az Unió hadseregének tisztjeként szolgált. Ellenkezett a déli államok kiválását, valójában hazaárulásnak tekintette azt. Amikor a háború küszöbön állt, Lincoln elnök felkérte őt, hogy vezesse az Unió csapatait. Am Lee ezt elutasította. Úgy érezte, hogy a Virginia állam iránti lojalitása erősebb, mint az Unióval szembeni kötelezettségei és a rabszolgasággal kapcsolatos állítólagos ellenérzései is. Döntését így magyarázta el egy, a fiainak írt levelében:

„Az Unió iránti minden szeretetem ellenére nem vitt rá a lélek, hogy kezet emeljek rokonaimra, gyermekeimre, az otthonomra. (...) Ha az Unió felbomlik, és a kormány összeomlik, visszatérek államomba, ahol születtem, és osztozni fogok népem nyomorúságában. Soha többet nem fogom kivonni a kardom, hogy védelmezzem.”⁵⁷

A francia ellenállás pilótájához hasonlóan Lee sem tudta rászárni magát, hogy szembeszálljon otthonával. Am lojalitásban továbbment, és népét egy olyan háborúba vezette, amellyel nem értett egyet.

Miután a déliek ügye nem csak az Unióból történő kiválásról szólt, de a rabszolgaságról is, nem könnyű Leével egyetérteni. Am mégis lehet csodálni őt a lojalitásért, ami a dilemmáját okozta. De miért kellene csodálnunk azt a lojalitást, amely rossz üggyhöz kötődik? Az ember eltűnődhet azon, hogy az ilyen lojalitásnak van-e erkölcsi értéke egyáltalán? Feltehető a kérdés: nem lehet, hogy a lojalitás csupán egy érzés, egy érzelmi felhő, ami elhomályosítja tisztánlátásunkat erkölcsi kérdésekben, és megnehezíti, hogy a helyes dolgot cselekedjünk?

Íme, a válasz: ha a lojalitást nem vesszük komolyan, ha nem gondoljuk, hogy erkölcsi súlya van, nem vagyunk képesek Lee dilemmájában meglátni az erkölcsi mozzanatot. Ha a lojalitás pusztán egy

érzet, minden morális súly híján, Lee problémája egy egyszerű konfliktus, amiben a moralitás és valamilyen érzés, előítélet áll szemben egymással. Ám, ha így járunk el, félreértjük azt az erkölcsi tétet, amiről ebben az esetben szó van.⁵⁸

Lee dilemmájának szimpla lélektani értelmezése figyelmen kívül hagyja a tényt, hogy nem csupán együtt érzünk az ilyen emberekkel, de csodáljuk is őket – nem feltétlenül a döntéseikért, de a jellemükért, ami jól látható, amikor megismerkedünk a gondolatmenetükkel. Csodálattal adózunk annak, ahogy ezek az emberek életük dolgait valamely közösséghez tartozóként látják és élik meg – a történelem arra ítéli őket, hogy bizonyos életet éljenek, és bár nincsenek tudatában helyzetük egyediségének, tökéletesen átélnek a versengő értékek és a szélesebb összefüggések konfliktusát. A jellemerő gyakran abban áll, hogy felismerjük elköteleződéseinket, amelyek gyakran egymással is konfliktusban állnak.

Testvéri kötelékek I.: A Bulger testvérek

A lojalitás erkölcsi súlyát teszteli két, időben közelebbi eset, amelyek mindegyike két testvérrel szól. Az első William és James (Whitey) Bulger története. William és Whitey kilencgyermekes családban nőtt fel egy dél-bronxi lakótelepen. William szorgalmas diák volt, aki bölcsésznek tanult, majd jogi diplomát szerzett a Boston College-en. Bátyja, Whitey, aki kimaradt a középiskolából, idejét többnyire az utcán töltötte, ahol kisebb bűncselekményeket követett el.

A maga világában mind a kettő magasra emelkedett. William Bulger politikusi pályára lépett, és Massachusetts állam szenátusának elnökségéig vitte (1978–1996 között), majd hét éven keresztül a University of Massachusetts rektora volt. Whitey bankrablásért ült egy szövetségi börtönben, majd a kegyetlen Winter Hill Gang főnöke lett. A banda egy szervezett bűnözőcsoport volt, amely védelmi pénzek szedésével, kábítószer-kereskedelemmel és más, illegális tevékenységgel foglalkozott Bostonban. Miután 19 gyilkossággal vádolták meg, Whitey 1995-ben elmenekült a letartóztatás elől, és azóta is bujkál. Szerepel az FBI tíz legkeresettebb bűnözőt tartalmazó listáján.⁵⁹

Bár William Bulger telefonon beszélt a bátyjával, tagadta, hogy ismerné a tartózkodási helyét, és nem adott segítséget a hatóságoknak, hogy testvérét kézre keríthessék. Amikor a bíróság előtt tanúskodott, az ügyész sikertelenül próbált információt kicsikarni belőle bátyját illetően: „Csak a félreértések elkerülése végett – vallatta az ügyész –, Ön tehát lojálisabb a bátyjához, mint Massachusetts állam népéhez?”

„Én erről soha nem gondolkodtam ilyen formában – válaszolta Bulger –, de az igaz, hogy testvéri lojalitás fűz a bátyámhoz, akit szeretek. (...) Remélem, soha senkit nem kell segítenem, hogy ellene tegyen. (...) Nincs olyan kötelezettségem, hogy segítsék bárkit a kézre kerítésében.”⁶⁰

Boston déli városnegyedeinek kocsmaiban a kocsmárosok elismeréssel adóztak Bulger lojalitásának. „Nem hibáztatom, hogy nem árulta el a bátyját – nyilatkozta egy lakos a *The Boston Globe*-nak. – A testvér az testvér. Csak nem árulod el a saját fajtádat?”⁶¹ A szerkesztőségek és a riporterek azonban kritikusabb hangot ütöttek meg. „Ahelyett, hogy az erényes út mellett döntött volna – írta egy szerkesztőségi cikkben egy szerző –, az utca erkölcsét választotta.”⁶² A közvélemény nyomására pedig, amely rossz néven vette, hogy nem segít a nyomozásban, Bulger lemondott a University of Massachusetts rektori pozíciójáról 2003-ban, bár nem emeltek ellene vádat a nyomozás akadályozása miatt.⁶³

Az esetek többségében egy gyilkost a törvény kezére kell adni. Vajon a lojalitás egy családtag iránt felülírhatja ezt a kötelességet? William Bulger nyilvánvalóan így vélte. Ám néhány évvel korábban egy másik személy más döntésre jutott rossz útra tévedt bátyjával kapcsolatban.

Testvéri kötelékek II.: Az Unabomber

Több mint tizenhét éven keresztül próbálta a hatóság megtalálni azt a belföldi terroristát, aki elkövetett egy, három ember életét és további huszonhárom megsebesülését okozó robbantássorozatot. Mivel a célpontjai tudósok és más elméleti szakemberek voltak, a terrorista, aki

oly sokáig sikeresen elkerülte a letartóztatást, az „Unabomber” nevet kapta („University and Airline Bomber”: „egyetemi és reptéri célpon-
tokat bombázó” – *a fordító megjegyzése*). Az Unabomber – tetteinek
indítékát megmagyarázandó – egy harmincötezer szavas technológia-
ellenes kiáltványt tett fel az internetre, és megígérte, hogy beszünteti
a robbantásokat, ha a *The New York Times* és a *The Washington Post*
nyomtatásban közli a kiadványt, amit ezek az újságok meg is tettek.⁶⁴

Amikor David Kaczynski, akkor 46 éves szociális munkás, aki
a New York állambeli Shenectadyban dolgozott, elolvasta a kiáltványt,
furcsán ismerősnek találta. Olyan kifejezéseket és nézeteket tartal-
mazott, amelyeket bátyja, az 54 éves Ted, egy Harvardon tanult mate-
matikus szokott hangoztatni. Ted megvetette a modern ipari társa-
dalmat, és Montana államban, egy erdei kunyhóban élt. David akkor
már tíz éve nem találkozott vele.⁶⁵

Hosszú ideig tartó habozás után 1996-ban David megosztotta az
FBI-jal a gyanúját, miszerint az Unabomber esetleg az ő testvére lehet.
A szövetségi ügynökök megtalálták Ted kunyhóját, és letartóztatták
őt. Bár Davidet biztosították, hogy az ügyész nem fog halálbüntetést
javasolni, de ennek az ellenkezője történt. David számára elviselhe-
tetlennek tűnt a gondolat, hogy ő lesz bátyja halálának okozója. Végül
az ügyész lehetővé tette Ted számára, hogy bűnösnek vallja magát,
cserébe a halálos ítéletet tényleges életfogytiglanra változtatták.⁶⁶

Ted a tárgyalóteremben nem volt hajlandó tudomást venni az
öccséről, és egy, a börtönben írt könyv kéziratában „ez is csak egy
iskarióti Júdás” elnevezéssel illette.⁶⁷ David megkísérelte újraépíteni
az életét, amelyen ez az epizód súlyos nyomot hagyott. Azt követően,
hogy megpróbálta megmenteni bátyját a halálbüntetéstől, szóvivője
lett egy, a halálbüntetés eltörléséért kampányoló civil szerveződés-
nek. „A testvéreknek támogatniuk kell egymást – mondta egy ízben
hallgatóságának, amellyel dilemmáját igyekezett megosztani –, és én
talán a halálba küldtem volna a bátyámat.”⁶⁸ Elfogadta ugyan az Igaz-
ságügyi Minisztérium által felajánlott egymillió dolláros nyomrave-
zetői díjat, ám a nagyobb részét azok családjának adta, akik meghal-
tak vagy megsérültek a bátyja által végrehajtott bombatámadások

során. Ugyanakkor bocsánatot is kért ezektől az emberektől a bátyja
által elkövetett bűnökért.⁶⁹

Hogyan lehet értelmezni azt a kétféle módot, ahogy William
Bulger és David Kaczynski viszonyult a testvéréhez? Bulger számára
a lojalitás a családhoz felülírta a kötelességet, miszerint a bűnözőt át
kell adni az igazságszolgáltatásnak; Kaczynski következtetése ennek
pont az ellenkezője volt. Fontos szempont lehetett, hogy a testvér
szabadlábon volt, és folyamatos veszélyt jelentett másokra. David
Kaczynski esetében valóban erről volt szó: „Talán úgy lehet fogal-
mazni, hogy úgy éreztem, kötelességem megtenni. Az a gondolat,
hogy más valaki meghalhat, pedig én meg tudnám akadályozni –
egyszerűen elviselhetetlen volt számomra.”⁷⁰

Bárhogy is értékeljük a két ember döntését, történetüket olvasva
arra a következtetésre kell jutnunk; dilemmájuk csak akkor értelmez-
hető erkölcsi alapon, ha elfogadjuk, hogy a lojalitásból és szolidaritás-
ból fakadó kötelezettségek más erkölcsi kötelezettségekkel – például
a bűnöző bíróság elé állításának kötelezettségével – összevethetők.
Ha minden kötelezettségünk hozzájáruláson alapul, vagy univerzá-
lis kötelezettségek, amelyeket emberi mivoltunkból adódnak, nehéz
ezeket a rokoni konfliktusokat megmagyarázni.

